

פרשת וישלח "מעשה אבות סימן לבנים" - 2

עיי'ן ההקדמה לפרשה
לעיל יב, ומה שכתבנו שם
לב, ד; לקמן מז, כח
לב, ט
לב, יז
לב, כו

1. בכמה מקומות בפרשתנו הרמב"ן כותב שיש לארועים שקרו ליעקב במאבקו עם עשו מסר לעתיד של עם ישראל במאבקו עם אומות העולם, ובמיוחד במאבקו של עם ישראל עם מלכות רומי, שהיא הסמל לכל מלכי העולם המערבי של היום. (חז"ל מצאו קשר סמלי בין עשיו - אדום ומלכות רומי, למרות שהקשרים ההסטוריים בין אדום ורומי הם מעורפלים למדי.) כנראה שרעיון זה הוא כל כך מרכזי לפרשתנו שרמב"ן, שלא כדרכו, כותב הקדמה לפרשה.

2. בהקדמה, הרמב"ן כותב שיש לנו ללמוד שלשה דברים עיקריים מפרשתנו, מהם שלשת המסרים?

3. בפסוק ד, הרמב"ן רואה שיעקב חטא בזה ששלח מלאכים אל עשיו. מהו החטא, ומה היה עליו לעשות? עיי'ן במשלי כו, יז. מה היא ה"סימן לבנים"? עיי'ן הערות של הרב שעוועל (8,7). ועיי'ן בראשית רבה עה, יא. הרמב"ן חוזר על רעיון זה בעוד מקומות, עיי'ן לקמן מז, כח. והמרחיבים יכולים לעיי'ן בויקרא כו, טז, ודברים כח, מב.

4. אמנם, גישה זו של הרמב"ן אינה מוסכמת על ידי כל הפרשנים. וחכמים בכל הדורות נחלקו בדרך הנכונה ביחסנו אל הגויים. עיי'ן בראשית רבה עה, ו. וכן הוא בדברי מדרש לקח טוב: "אמר ר' יונתן: כל מי שרוצה לרצות מלך או שלטון ואינו יודע דרכם וטכסיסייהם - יניח פרשה זו לפניו וילמד הימנה טכסיסי פיוסים וריצויים". ועיי'ן דברי הספורנו (לג, ד). להבנת דברי הספורנו בענין קללת אחיה השילוני, עיי'ן תענית דף כ ע"א.

5. בפסוק ט, הרמב"ן מראה לנו אחד הדרכים שבכל הדורות הצלחנו ש"נצח ישראל לא ישקר". זוהי אחת מדרכי ההשגחה - שבכל דור, אף שנעשו לנו צרות במקום אחד, תמיד היה מקום אחר שיהודים חיו בשלוה, ויכלו להמשיך את צמיחתם, ולהבטיח את עתידם. תשוב על כמה דוגמאות.

6. בפסוק יז, הרמב"ן מראה לנו עוד מדרכי ההשגחה, וה' שם רווח בין הצרות והמסים שהיינו צריכים לשלם למלכי הגויים. אמנם, לא פעם גם הגויים בעצמם התכוונו לזה למטרתם הם - נתנו לנו קצת מנוחה, ולא השמידו אותנו עד כלה - והכל כדי שיוכלו להמשיך לסחוט אותנו בעתיד. ההיסטוריה של יהודי אירופה בימי הבינים מסמרת שער, ומלאה בתיאורים כאלו.

7. פסוק כו, "וירא כי לא יכול לו" - עשיו יכול לפגוע בנו קשות, אבל אין הוא יכול להשמיד אותנו. מדורו של שמד עד ימיו של הרמב"ן, ואנו יכולים לומר, ועד ימינו אנו, סבלנו קשות - אבל אנחנו עדיין כאן. וזהו "מעשה אבות סימן לבנים".

רמב"ן בראשית פרק לב

נכתבה הפרשה הזאת להודיע כי הציל הקב"ה את עבדו וגאלו מיד חזק ממנו, וישלח מלאך ויצילהו. וללמדנו עוד שהוא לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכלתו. ויש בה עוד רמז לדורות כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחז בדרכו של צדיק שנזמין עצמנו לשלשת הדברים שהזמין הוא את עצמו, לתפלה ולדורון ולהצלה בדרך מלחמה, לברוח ולהנצל, וכבר ראו רבותינו הרמז הזה מן הפרשה הזאת כאשר אזכיר (להלן לב ט, לג טו):

פסוק ד

אל עשו אחיו ארצה שעיר. בעבור היות נגב ארץ ישראל על ידי אדום ואביו יושב בארץ הנגב, יש לו לעבור דרך אדום או קרוב משם, על כן פחד אולי ישמע עשו והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו. וכבר תפסוהו החכמים על זה. אמרו בבראשית רבה (ע"ג) מחזיק באזני כלב וגו' (משלי כו יז). אמר לו הקב"ה, לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב: ועל דעתי גם זה ירמוז כי אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שני באו בברית עם הרומיים (ספר החשמונאים א ח) ומהם שבאו ברומה (כך כותב רבינו בויקרא כו טז), והיא היתה סבת נפילתם בידם, וזה מוזכר בדברי רבותינו ומפורסם בספרים (יוסיפון פרק סה):

פסוק ט

והיה המחנה הנשאר לפליטה. על דרך הפשט אמר זה באולי, כי אמר אולי ינצל המחנה האחד, כי בהכותו האחד יברחו האחרים, או תשוב חמתו, או תבא להם הצלה מאת השם. וכן אמרו בבראשית רבה (ע"ג) למדתך תורה דרך ארץ לא יניח אדם כל ממונו בזוית אחת: ורש"י כתב: והיה המחנה הנשאר לפליטה, על כרחו כי אלחם עמו, התקין עצמו לשלשה דברים, לתפלה ולדורון ולמלחמה. וראיתי במדרש (קה"ר ט יח) מה עשה, זיינם מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ, והתקין עצמו לשלשה דברים. וכן עיקר. והכונה בזה, כי יעקב יודע שאין זרעו כלו נופל ביד עשו, אם כן ינצל המחנה האחד על כל פנים: וגם זה ירמוז שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו, אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם, מלך אחד מהם גוזר בארצו על ממונו או על גופנו, ומלך אחר מרחם במקומו ומציל הפלטים. וכך אמרו בבראשית רבה: (ע"ג) אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו, אלו אחינו שבדרום, והיה המחנה הנשאר לפלטה, אלו אחינו שבגולה. ראו כי גם לדורות תרמוז זאת הפרשה:

פסוק יז

ורוח תשימו בין עדר. כדי להשביע עינו של אותו הרשע ולתווהו על הדורון. וסברו בבראשית רבה (ע"ג) שיש בזה רמז, אמר יעקב לפני הקב"ה רבונו של עולם אם יהיו צרות באות על בני לא תביא אותן זו אחר זו אלא הרוח להם מצרותיהם. עשה רמז שיהיו המסים והארנוניות שיגבו בני עשו מזרעו ברוח והפרש בין זו לזו:

פסוק כו

וירא כי לא יכל לו. מלאכיו גבורי כח עושי דברו, ועל כן לא יכול לו המלאך להזיקו, כי לא הורשה רק במה שעשה עמו להקע כף ירכו. ואמרו בבראשית רבה (ע"ג) נגע בכל הצדיקים שעתידין להיות ממנו, זה דורו של שמד. והענין כי המאורע כלו רמז לדורותיו שיהיה דור בזרעו של יעקב יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן, והיה זה דור אחד בימי חכמי המשנה כדור של רבי יהודה בן בבא וחביריו, כמו שאמרו (שהש"ר ב ז) אמר רבי חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול, ומה היו עושים בדורו של שמד, היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באור ונותנין אותן תחת שיחיהן ומשיאין נפשותיהן מהן. ויש דורות אחרים שעשו עמנו כזה ויותר רע מזה, והכל סבלנו ועבר עלינו, כמו שרמז ויבא יעקב שלם:

פרשת וישלח "מעשה אבות סימן לבנים" - 2

עיינן ההקדמה לפרשה
לעיל יב, ומה שכתבנו שם
לב, ד; לקמן מז, כח
לב, ט
לב, יז
לב, כו

1. בכמה מקומות בפרשתנו הרמב"ן כותב שיש לארועים שקרו ליעקב במאבקו עם עשו מסר לעתיד של עם ישראל במאבקו עם אומות העולם, ובמיוחד במאבקו של עם ישראל עם מלכות רומי, שהיא הסמל לכל מלכי העולם המערבי של היום. (חז"ל מצאו קשר סמלי בין עשיו - אדום ומלכות רומי, למרות שהקשרים ההסטוריים בין אדום ורומי הם מעורפלים למדי.) כנראה שרעיון זה הוא כל כך מרכזי לפרשתנו שרמב"ן, שלא כדרכו, כותב הקדמה לפרשה.

2. בהקדמה, הרמב"ן כותב שיש לנו ללמוד שלשה דברים עיקריים מפרשתנו, מהם שלשת המסרים?
(א) שהקב"ה הציל את יעקב מצרה
(ב) שהוא לא בטח בצדקתו אלא השתדל להצלתו
(ג) לימוד לעתיד איך להתייחס אל עשיו

3. בפסוק ד, הרמב"ן רואה שיעקב חטא בזה ששלח מלאכים אל עשיו. מהו החטא, ומה היה עליו לעשות? עיינן במשלי כו, יז. מה היא ה"סימן לבנים"? עיינן הערות של הרב שעוועל (8,7). ועיינן בראשית רבה עה, יא. הרמב"ן חוזר על רעיון זה בעוד מקומות, עיינן לקמן מז, כח. והמרחיבים יכולים לעיינן בויקרא כו, טז, ודברים כח, מב.
משלי פרק כו, יז - מחזיק באזני-כלב עבר מתעבר על-ריב לא-לו:

מדרש רבה בראשית פרשה עה

באותה שעה שקרא יעקב לעשו אדוני אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה השפלת עצמך וקראת לעשו אדוני ח' פעמים חייך אני מעמיד מבניו שמנה מלכים קודם לבניך שנאמר (בראשית לו) ואלה המלכים אשר מלכו וגו'

4. אמנם, גישה זו של הרמב"ן אינה מוסכמת על ידי כל הפרשנים. וחכמים בכל הדורות נחלקו בדרך הנכונה ביחסנו אל הגויים. עיינן בראשית רבה עה, ו. וכן הוא בדברי מדרש לקח טוב: "אמר ר' יונתן: כל מי שרוצה לרצות מלך או שלטון ואינו יודע דרכם וטכסיסיהם - יניח פרשה זו לפניו וילמד הימנה טכסיסי פיוסים וריצוים". ועיינן דברי הספורנו (לג, ד). להבנת דברי הספורנו בענין קללת אחיה השילוני, עיינן תענית דף כ ע"א.

5. בפסוק ט, הרמב"ן מראה לנו אחד הדרכים שבכל הדורות הצלחנו ש"נצח ישראל לא ישקר". זוהי אחת מדרכי ההשגחה - שבכל דור, אף שנעשו לנו צרות במקום אחד, תמיד היה מקום אחר שיהודים חיו בשלוה, ויכלו להמשיך את צמיחתם, ולהבטיח את עתידם. תחשוב על

כמה דוגמאות.

6. בפסוק יז, הרמב"ן מראה לנו עוד מדרכי ההשגחה, וה' שם רווח בין הצרות והמסים שהיינו צריכים לשלם למלכי הגויים. אמנם, לא פעם גם הגויים בעצמם התכוונו לזה למטרתם הם - נתנו לנו קצת מנוחה, ולא השמידו אותנו עד כלה - והכל כדי שיוכלו להמשיך לסחוט אותנו בעתיד. ההיסטוריה של יהודי אירופה בימי הביניים מסמרת שער, ומלאה בתיאורים כאלו.

7. פסוק כו, "וירא כי לא יכול לו" - עשיו יכול לפגוע בנו קשות, אבל אין הוא יכול להשמיד אותנו. מדורו של שמד עד ימיו של הרמב"ן, ואנו יכולים לומר, ועד ימינו אנו, סבלנו קשות - אבל אנחנו עדיין כאן. וזהו "מעשה אבות סימן לבנים".